

Metodološki pristup pripremama društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u opštenarodnom odbrambenom ratu

Uspješno funkcionisanje društveno-ekonomskog sistema u opštenarodnom odbrambenom ratu (ONOR) primarna je pretpostavka uspješne odbrane. U njegovom pripremanju za funkcionisanje u ONOR-u ima više problema koje teorija i praksa opštenarodne odbrane treba da reše. To podrazumijeva jedinstven metodološki pristup. Osnova za takav pristup su *Smjernice za odbranu SFRJ od agresije* i *Osnove priprema privrede i društvenih djelatnosti za funkcionisanje u ratu*. Analizirajući teoriju i praksu opštenarodne odbrane možemo zaključiti da u njima nema jedinstvenog i cjelovitog metodološkog pristupa u pripremanju društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u, a naročito u: odnosu našeg ukupnog mirnodopskog razvoja i potreba opštenarodne odbrane; usklađivanju planova djelatnosti u ratu sa uslovima rata i potrebama odbrane; i u odnosu prema materijalnim i kadrovskim potrebama za uspješno funkcionisanje društveno-ekonomskog sistema u ONOR-u.

U pripremanju društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u treba imati na umu slijedeće: 1) uslove u kojima bi ovaj sistem funkcionisao u ONOR-u; 2) zahtjeve koje bi funkcionisanjem društveno-ekonomskog sistema trebalo ispuniti; i 3) potrebu prilagođavanja društveno-ekonomskog sistema uslovima funkcionisanja u ONOR-u.

Naša shvatanja o funkcionisanju društveno-ekonomskog sistema u ONOR-u treba da se zasnivaju na: marksističkom shvatanju odnosa ekonomike i rata; dostignutom stepenu razvoja samoupravnih druš-

tveno-ekonomskih odnosa i materijalne osnove; osnovnim opredjeljenjima koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane; i iskustvima iz NOR-a, drugog svjetskog rata i ratova vođenih poslije njega.

Razmatranje tih osnova prevazilazi cilj ovog članka, ali je njihovo poznavanje i uvažavanje bitan preduslov pravilnog metodološkog pristupa pripremama društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u.

1. Uslovi funkcionisanja društveno-ekonomskog sistema

Vođenje savremenog rata je totalan društveni proces pa su uslovi funkcionisanja društveno-ekonomskog sistema u ONOR-u složeni, sa političkog, vojnog i ekonomskog aspekta. Masovnost i dinamika borbenih dejstava, kao i moguća razaranja, iziskuju ogromna materijalna sredstva. S obzirom na to da bismo koncepciji munjevitog rata agresora suprotstavili našu koncepciju dugotrajnog rata, teško će se moći obezbijediti dovoljno sredstava za zadovoljavanje osnovnih potreba oružanih snaga i stanovništva. To znači da uslovi budućeg rata zahtijevaju funkcionisanje društveno-ekonomskog sistema i njegovu sposobnost da obezbijedi materijalna sredstva za vođenje ONOR-a. Tu je najaktuelnije pitanje pripremanja privrede.

Jedna od osnovnih metodoloških grešaka u pripremanju društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u je nedovoljno uvažavanje uslova vođenja savremenog rata. Ti uslovi se, često, površno procjenjuju pa se stvara »slika« rata kakva nama odgovara. Takav pristup višestruko je štetan. Pogrešna procjena za sobom povlači preduzimanje neadekvatnih mjera čime se onemogućava stvaranje uslova za efikasno funkcionisanje društveno-ekonomskog sistema i njegovih elemenata u ONOR-u. Iako je realna procjena uslova funkcionisanja društveno-ekonomskog sistema u ONOR-u značajna, ona je, isto tako, veoma složena pa je teško postići potreban nivo realnosti. Ilustrativan primjer za to je pogrešan pristup u procjeni uslova funkcionisanja društveno-ekonomskog sistema u ONOR-u u oblasti energije, sirovina i saobraćaja. Pripreme su, najčešće, bazirane na pretpostavkama da će biti dovoljno svih vrsta energije i da će svi proizvodni kapaciteti nastaviti sa radom. Često se zaboravlja činjenica da ni u miru nemamo dovoljno energije, zatim, da se u proizvodnji električne energije pretežno oslanjamo na velike hidroelektrane, a takvi objekti su osjetljivi na ratna dejstva i pogodni su

eljevi za napad. S aspekta odbrane neophodno je da se uz takve objekte grade i male hidrocentrale i da se električna energija proizvodi u industrijskim termoeenergetskim postrojenjima. Takvi izvori električne energije mogu raditi autonomno što je značajno s aspekta odbrane a i ekonomski mogu biti rentabilni. Za izgradnju malih hidrocentrala usvojeni su planovi ali njihova realizacija još nije počela. Bez obzira na sve teškoće kojima je ta realizacija opterećena treba imati na umu da bi se minimalne potrebe za električnom energijom, posebno na stratezijskim područjima, morale obezbijediti u miru. Bez toga je nerealno planirati da većina organizacija udruženog rada u ratu produžava sa radom.

Slična shvatanja su i u pogledu mogućnosti snabdijevanja pogonskim gorivom. U planovima odbrane se polazi od pretpostavke da će goriva biti dovoljno. Sa sigurnošću se može tvrditi da takva pretpostavka nije realna. I u drugom svjetskom ratu pogonsko gorivo je imalo stratezijski značaj i često je bilo ograničavajući činilac. Možemo se onda zapitati: otkud zanemarivanje problema nedostatka pogonskog goriva ako je jasno da će potrebe oružanih snaga biti ogromne a izvori snabdijevanja ograničeni; i da li je u takvoj situaciji opravdano da se bavimo problemom organizovanja cestovnog saobraćaja? Smatramo da bi prioritet trebalo dati iznalaženju drugih mogućih rješenja koja bi bila alternativna cestovnom saobraćaju. Slično je i sa ostalim vrstama saobraćaja. Zbog toga se o problemima transporta mora voditi računa pri izradi planova proizvodnih kapaciteta.

Brojne organizacije udruženog rada još u miru značajno zavise od uvoza opreme, sirovina i repromaterijala. U planovima odbrane mnogih od njih takav odnos se produžava predviđanjima da se u slučaju neposredne ratne opasnosti uvezu zalihe rezervnih dijelova i repromaterijala. I taj pristup smatramo pogrešnim, posebno ako se radi o organizacijama udruženog rada od posebnog značaja za odbranu. Takve organizacije svoju proizvodnju u ratu ne bi smele činiti zavisnom od uvoza, a ako se dio opreme, sirovina, rezervnih dijelova i repromaterijala mora uvoziti treba to učiniti u miru bez odlaganja, ne čekajući neposrednu ratnu opasnost.

U uslovima vođenja ONOR-a ne bi se smjeli zanemariti ni organizacioni problemi funkcionisanja privrede. U miru postoje krupni integracioni sistemi — složene organizacije udruženog rada sa visokim stepenom tehnološke međuzavisnosti udruženih osnovnih i radnih organizacija. Nužno je utvrditi: da li i u kojoj bi mjeri takvi sistemi mogli funkcionisati u ratu; šta bi trebalo učiniti na organizacionom, kadrovskom i materijalnom planu da se osposobe za funkcio-

nisanje u uslovima vođenja ONOR-a; i kakva bi trebalo da bude njihova uloga. Odgovor na ta pitanja treba da daju same složene organizacije udruženog rada. A to je moguće samo uvažavanjem relevantnih i brojnih činilaca i uz naučnoistraživački pristup tom problemu koji se u praksi gotovo i ne koristi. U vezi s tim je i pitanje potreba i mogućnosti regionalizacije elemenata društveno-ekonomskog sistema tj. osposobljavanje regionalnih cjelina za samostalno zadovoljenje potreba odbrane. Takvo zadovoljenje potreba odbrane može da dođe u sukob sa ekonomskim interesima pa je potrebno, s obzirom na ekonomske mogućnosti, tražiti kompromis. To se djelimično može postići planiranjem disperzije proizvodnih kapaciteta, robnih rezervi itd., iz jednih regiona u druge. Pri tom se ne mogu zanemariti karakteristike borbenih dejstava u savremenom ratu i mogućnosti agresora da spriječi izvršenje takvih planova, posebno u nekim regionima zemlje.

U pripremanju društveno-ekonomskog sistema za njegovo funkcionisanje u ONOR-u treba polaziti od osnovnog opredjeljenja koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane da on kao cjelina produžava svoje funkcionisanje i u ratu. Elementi te cjeline su međusobno zavisni, a i u odnosu na cjelinu. Uspješno funkcionisanje društveno-ekonomskog sistema kao cjeline stvara povoljnije uslove za funkcionisanje njegovih elemenata, a od uspješnosti funkcionisanja elemenata zavisi funkcionisanje cjeline. To znači da u pripremanju društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u treba ići od opšteg (od cjeline sistema) ka pojedinačnom (tj. njegovim elementima), pri čemu se opšte i pojedinačno uzimaju u dijalektičkom jedinstvu.

2. Zahtjevi koje treba ispuniti funkcionisanjem društveno-ekonomskog sistema

Zahtjevi koje u ONOR-u treba ispuniti proizlaze iz karakteristika savremenog rata, koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane i potreba vođenja ONOR-a. U pripremama za odbranu i u vođenju ONOR-a društveno-ekonomski sistem mora ispuniti slijedeće osnovne zahtjeve: da sistem kao cjelina produži funkcionisanje u ratu; da je pripremljen za brz prelazak iz mirnodopskog u ratno stanje i osposobljen za pojednostavljeno funkcionisanje; da u toku priprema i u ratu obezbijedi raznovrsnu i masovnu proizvodnju (prije svega proizvodnju naoružanja i vojne opreme, a zatim uslužne djelatnosti i stalne izvore snabdijevanja za oružane snage što podrazumijeva neophodan ste-

pen nezavisnosti od inostranstva); da funkcionisanje svih elemenata sistema bude podređeno principima ratne ekonomike; da bude osposobljen za različitu proizvodnju od industrijske do zanatske, pri čemu se proizvodnja naoružanja i vojne opreme i za vitalne potrebe stanovništva mora obezbijediti i u najnepovoljnijim uslovima; i da elementi tog sistema budu osposobljeni za pružanje neoružanog otpora agresoru.

To bi bili osnovni zahtjevi koji se postavljaju pred društveno-ekonomski sistem kao cjelinu. Da bi sistem mogao ispuniti te zahtjeve neophodno je da se u miru izvrše pripreme za sve okolnosti koje mogu nastupiti u ratu. To podrazumijeva da na osnovu opšte procjene uslova i mogućnosti funkcionisanja društveno-ekonomskog sistema kao cjeline svaki subjekat u okviru svih elemenata tog sistema izvrši procjenu uslova i mogućnosti za svoj rad u ratu. Realnost tih procjena je veoma značajna za pripremanje subjekata društveno-ekonomskog sistema za rad u ratu i pružanje otpora agresoru. Na tim procjenama se zasnivaju planovi odbrane, a u okviru njih planovi ratne djelatnosti. U planovima odbrane mora se predvidjeti maksimalno podređivanje aktivnosti svakog subjekta potrebama odbrane i podmirenju vitalnih potreba stanovništva. Pri tome, treba imati na umu međusobnu povezanost subjekata sistema i njihovu međuzavisnost što upućuje na potrebu pravovremenog utvrđivanja njihovih međusobnih obaveza. Isto tako, planovi odbrane subjekata društveno-ekonomskog sistema moraju biti takvi da obezbijeduju najracionalnije korištenje ljudskih i materijalnih resursa. To znači da proizvodnja i potrošnja moraju biti u funkciji odbrane i krajnje racionalne, odnosno sirovine i energija se ne mogu trošiti u proizvodnji čija namjena i korisnici nisu unaprijed poznati. Ima primjera u praksi odbrambenih priprema da je proizvodnja planirana a ne zna se njen korisnik, a planovi ratne djelatnosti su često zasnovani na nekim pretpostavljenim mogućnostima, pri čemu su zanemareni uslovi, realne mogućnosti i potrebe. Da bi se proizvodnja i uslužne djelatnosti u ratu maksimalno stavile u funkciju odbrane neophodno je da se u miru sagledaju potrebe i mogućnosti, koje su gotovo neiscrpne, i utvrde zadaci svih subjekata društveno-ekonomskog sistema. U tome treba da ispolje podjednak stepen aktivnosti organizacije udruženog rada, organizacije društvenih djelatnosti i društveno-političke zajednice. Na primjer, društveno-politička zajednica mora obavjestiti organizaciju udruženog rada o tome kojim proizvodima iz okvira njene proizvodnje treba dati prioritet s aspekta potreba oružane borbe. Na osnovu toga ona treba da iskaže svoje mogućnosti proizvodnje i pružanja usluga, a društveno-političke zajednice da joj ut-

vrde zadatke u okviru njenih proizvodnih mogućnosti, a zatim da se ono što je dogovoreno izloži u planu ratne djelatnosti. Osposobljavanje subjekata društveno-ekonomskog sistema, posebno organizacija udruženog rada, za pojednostavljeno funkcionisanje i proizvodnju nužno je i u miru i predstavlja veoma složen problem. Ono podrazumijeva da se za pojednostavljenu poluindustrijsku ili zanatsku proizvodnju pripreme određeni alati i zanatsko-radionički kapaciteti i da se planira i obezbijedi premještanje dijelova proizvodnih kapaciteta na nove lokacije. To nije jednostavno sprovesti pa se u praksi, najčešće, pribjegava planiranju nastavljanja proizvodnje, odnosno djelatnosti po mirnodopskom tehnološkom procesu.

Pripremanje društveno-ekonomskog sistema za pružanje neoružanog otpora agresoru je po složenosti i važnosti posebno pitanje. Njegovo osposobljavanje za maksimalno angažovanje ljudskih i materijalnih potencijala u podmirenju potreba oružane borbe i vitalnih potreba stanovništva čini osnovu priprema za učešće u naoružanom otporu agresiji. Istovremeno, treba planirati mjere i aktivnosti za sprečavanje agresora da iskoristava naše prirodno i društveno bogatstvo, materijalna dobra i radnu snagu i da na teritoriji koju je privremeno zaposjeo izgrađuje elemente društveno-ekonomskog sistema u skladu sa svojim ciljevima i interesima. U pristupu tom problemu najčešće se čini pogreška u tome što se smatra da je sve mjere otpora u toj oblasti moguće unaprijed predvidjeti. Treba imati na umu da će efikasnost takvog otpora zavisiti prije svega od moralno-političkog jedinstva i rješenosti radnih ljudi i građana da takav otpor pruže. Međutim, tekovine narodnooslobodilačkog rata i izgradnje samoupravnog socijalističkog društva garantuju takav odnos radnih ljudi i građana prema agresoru. Dakle, osnovni preduslov za pružanje neoružanog otpora u oblasti društveno-ekonomskog sistema postoji. Iza tog slijedi pitanje: kakav treba da bude sadržaj priprema? Za konkretne mjere i aktivnosti pripreme su nesumnjivo neophodne. Iskustva pokazuju da su samoinicijativa i pregalaštvo ljudi odlučujući. To podrazumijeva da radne ljude i građane treba upoznati sa mjerama koje bi agresor preduzeo u nastojanju da razbije naš društveno-ekonomski sistem i uspostavi odnose koji njemu odgovaraju, kako bi maksimalno iskoristio naše prirodno i društveno bogatstvo, materijalna dobra i radnu snagu. Istovremeno ih treba upoznati i sa mogućnostima suprotstavljanja spomenutim nastojanjima agresora i sagledati mogućnosti masovnog učešća u otporu.

Potpunu pripremljenost društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u moguće je postići samo ako se u njegov mir-

nodopski razvoj ugrađuju i zahtijevi odbrane. Taj sistem treba premiti u miru, a u uslovima neposredne ratne opasnosti, preduzimanjem unaprijed planiranih i pripremljenih mjera prilagoditi ga uslovima funkcionisanja u ONOR-u.

3. Potreba prilagođavanja društveno-ekonomskog sistema uslovima funkcionisanja u ONOR-u

Od shvatanja ovog pitanja znatno zavisi pripremljenost društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u. Uslovi u kojima bi taj sistem funkcionisao i zahtijevi koji se pred njega postavljaju ukazuju na neophodnost njegovog prilagođavanja za funkcionisanje u ONOR-u.

Mada je ovo pitanje veoma važno za efikasne pripreme društveno-ekonomskog sistema njemu još uvijek nije posvećena potrebna pažnja ni u teoriji ni u praksi. Posljedica toga su i shvatanja da društveno-ekonomski sistem u ONOR-u može funkcionisati sa mirnodopskom strukturom i odnosima. Takva shvatanja zanemaruju različite ratne i mirnodopske uslove i brojne probleme koje nameće savremeni rat: obezbjeđivanje ogromnih materijalnih potreba oružane borbe u veoma nepovoljnim uslovima (ratna razaranja, nedostatak energije, sirovina i radne snage); prekid u miru uspostavljenih robno-novčanih tokova (pa je jedino sigurno opredjeljenje oslonac na sopstvene mogućnosti); djelimičnu korekciju uspostavljenih produkcionih odnosa itd. Takva se shvatanja, nesumnjivo odražavaju i na odbrambene pripreme društveno-ekonomskog sistema uz uvažavanje svih relevantnih činilaca. Pri tom, u cjelini sistemu se ne posvećuje dovoljno pažnje a njegovi elementi se posmatraju odvojeno gde se, obično, primarno mjesto daje pripremama privrede a ne vodi se dovoljno računa o povezanosti pojedinih grana. Međutim, cjelina sistema i globalni problemi njegovog funkcionisanja sa njegovim elementima i specifičnim funkcionisanjem moraju se uzimati u dijalektičkom jedinstvu. Takav pristup je neophodan i u pripremama svakog elementa sistema. Na primjer, ne može se u teoriji kvalifikovano voditi rasprava o pripremanju privrede kao cjeline, kojoj se u okviru priprema društveno-ekonomskog sistema posvećuju najveća pažnja, ako se istovremeno ne uzimaju u obzir tehnički, tehnološki, organizacioni, kadrovski i ostali problemi. Takve greške su česte. Pri tome se u dovoljnoj mjeri ne uzimaju u obzir ni osnovna opredjeljenja koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane (o materijalnom faktoru rata, oružanoj borbi i značaju njenog materijalnog obezbjeđenja, o karakteristikama

savremenog rata i uslovima u kojima bi funkcionisao naš društveno-ekonomski sistem itd.). Time se ne stvaraju uslovi za uspješno iznalaženje rješenja kojima bi se unaprijedila praksa odbrambenih priprema. Zbog takvog nivoa teorijskih saznanja o problemima priprema društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u i nedovoljne povezanosti teorije i prakse samih priprema, mnogi problemi u praksi još uvijek nisu riješeni, pa su slijedeće Titove riječi, izgovorene na XI kongresu SKJ, još uvijek aktuelne: *»Moram da kažem da se kod nas prilično jednostrano pristupa pitanjima opštenarodne odbrane i društvene samozaštite (podvukao B.N.). U centru pažnje su pripreme za oružanu borbu i eventualno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata. To je dobro i razumljivo ali nije dovoljno. Veći dio stanovništva naše zemlje treba također pripremiti da, u eventualnom ratu, obavlja u skladu sa našom koncepcijom ostale poslove društva u privredi, civilnoj zaštiti, zdravstvenoj službi, obrazovanju, nauci i kulturi i drugim društvenim djelatnostima. Zbog toga Savez komunista i druge organizovane socijalističke snage moraju posvetiti mnogo veću pažnju izgradnji i ovog dijela našeg sistema opštenarodne odbrane i društvene samozaštite«.*

Ne smijemo zaboravljati da je u koncepciji i doktrini opštenarodne odbrane oružana borba primarni oblik borbe i otpora, ali ne i jedini. Sve pripreme društveno-ekonomskog sistema i njegovo funkcionisanje u ONOR-u moraju biti usmjereni na zadovoljavanje potreba oružane borbe i vitalnih potreba stanovništva. Od nauke se zahtijeva da predvidi uslove savremenog rata u kojima bi funkcionisao društveno-ekonomski sistem, a od prakse da mora polaziti od tih procjena. Kakva je inače vrijednost »palnova« ratne proizvodnje koji polaze od toga da će biti dovoljno svih vrsta energije, u kojima nije predviđeno razaranje proizvodnih kapaciteta i komunikacija i u kojima se polazi od pretpostavke da se mora realizovati određeni procenat mirnodopske proizvodnje, bez obzira što se ne zna ko će koristiti te proizvode. Tvrdimo da je vrijednost takvih planova vrlo mala a ako su i pripreme za rad u ratu zanovane na takvom »planu«, sasvim je jasno koliko one mogu biti »kvalitetne«.

Pored navedenih, vrlo je značajno pitanje prilagođavanja društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u: kada treba vršiti prilagođavanje i na koji način? Većina teoretičara i praktičara se slaže u tome da osnovna prilagođavanja trebaju izvršiti u miru, u okviru redovne djelatnosti subjekata društveno-ekonomskog sistema, i posebnim pripremama za funkcionisanje u ONOR-u. Uvažavanje potreba odbrane u vršenju redovne djelatnosti subjekata dru-

štveno-ekonomskog sistema osnovna je pretpostavka njihovih uspješnih odbrambenih priprema i uspješnog funkcionisanja sistema u ONOR-u. Ako u razvoju društveno-ekonomskog sistema budu više respektovane potrebe odbrane biće postignut veći nivo saglasnosti tog razvoja i potreba odbrane pa će i odbrambene pripreme biti uspješnije. To znači, da se osnovna prilagođavanja društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u postavljaju u mirnodopskom razvoju. Otuda je jedno od opredjeljenja u rezoluciji Dvanaestog kongresa SKJ da: »Interesi odbrane i bezbjednosti moraju biti ugrađeni u sve tekuće i druge planove i programe razvoja. Dosljedno ostvarivanje politike ekonomske stabilizacije, odlučnija orijentacija na proizvodnju i korištenje domaćih sirovina, reproduktionog materijala, energije i hrane, odgovorno rješavanje pitanja robnih i materijalnih rezervi u organizacijama udruženog rada i društveno-političkim zajednicama i brži razvoj brdsko-planinskih i pograničnih područja ima izuzetan značaj sa stanovišta odbrane i bezbjednosti«.

Tendencije u daljem razvoju svjetske privrede su međunarodna podjela rada i robno-novčani tokovi u okvirima svjetskog tržišta. Van takvih tendencija ne može ostati ni naša privreda. Međutim, ovisnost od inostranstva možemo dozvoliti samo do određene granice, i to one koja neće dosveti u pitanje našu sposobnost za odbranu. To podrazumijeva potrebu utvrđivanja asortimana proizvoda čija proizvodnja mora biti zasnovana isključivo na domaćim resursima. Na savezništvo možemo i treba da računamo, ali se ne mogu polagati sve nade u njih. Pomoć saveznika je obično bazirana na njihovim interesima i zahtijeva protivuslugu u skladu sa tim interesima. Zbog toga je realno očekivati da se obim uvoza i izvoza u ratu drastično smanji. Društveno-ekonomski sistem mora da bude pripremljen na to još u miru i sposoban da se prilagodi takvim uslovima.

U sistemu odbrane kakav je naš efikasnost pripremanja društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u u znatnoj mjeri zavisi od ljudskog činioca jer od njega zavisi realizacija postojećih mogućnosti. Koliko će u tom uspjeti zavisi ne samo od idejno-političkog opredjeljenja nego i od stručnih znanja i sposobnosti. Zbog toga smo se opredijelili da se, uz sve ostale mjere, u nastavne predmete u srednjim školama i na fakultetima unesu odgovarajući sadržaji koji će učenike i studente osposobljavati ne samo kao izvršiioce nego i kao kreatore ukupnih priprema za odbranu, pa i priprema društveno-ekonomskog sistema. Osim toga, u nastavne programe srednjih škola i fakulteta uvršten je i poseban nastavni predmet *osnovi opšte-*

narodne odbrane i društvene samozaštite, odnosno *opštenarodna odbrana i društvena samozaštita SFRJ* radi postizanja određenih vaspitnih efekata i usvajanja specifičnih stručnih znanja. I pored postignutih rezultata praksa je u ovoj oblasti još uvijek u raskoraku sa opredjeljenjima društva. Iako je stanje različito zavisno od škola i fakulteta, pa i od nastavnih predmeta, može se izreći opšta konstatacija da sadržaji opštenarodne odbrane nisu dovoljno utkani u programe nastavnih predmeta. Pored toga, nastavnom predmetu *osnove opštenarodne odbrane* (u srednjim školama), odnosno *opštenarodna odbrana i društvena samozaštita SFRJ* (u višim školama i na fakultetima) nije dat odgovarajući značaj tj. nema ravnopravni tretman sa ostalim nastavnim predmetima. To uslovljava skroman nivo stručnih znanja iz oblasti opštenarodne odbrane i društvene samozaštite kod svršenih srednjoškolaca i studenata, što se, verovatno, odražava i na pripremanje društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u.

Za unaprijeđenje prakse pripremanja društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u nužno je da nauka nađe rješenja za pitanja od vitalnog značaja. U vezi s tim postavlja se pitanje: koje naučne discipline je to predmet? Ima argumentovanih mišljenja da je potrebno formirati posebnu naučnu disciplinu — *ekonomiku opštenarodne odbrane*.¹ No, bez obzira što se s takvim mišljenjima možemo složiti tvrdimo da pripreme društveno-ekonomskog sistema moraju biti istovremeno predmet svih naučnih disciplina koje ga u miru izučavaju kao cjelinu i njegove elemente. Takav pristup značajno bi doprineo osposobljavanju radnih ljudi i građana (posebno u srednjim i višim školama i na fakultetima) za kreativno učešće u pripremanju društveno-ekonomskog sistema za funkcionisanje u ONOR-u. Od uvođenja posebnog nastavnog predmeta i početka realizacije opredjeljenja za unošenje odbrambenih sadržaja u vaspitno-obrazovne sadržaje proteklo je dovoljno vremena pa bi se mogli na prikladan način provjeriti efekti.

¹ Vidi: dr Nikola Čubra: *Ekonomika opštenarodne odbrane*, VIZ Beograd, 1979, str. 21.